

dr hab. Tomasz Bukowski prof. UAP Poznań

Wydział Malarstwa i Rysunku

Im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu

RECENZJA rozprawy doktorskiej p. Natalii Moszak sporządzona w związku z postępowaniem doktorskim w dziedzinie sztuki, dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki

Recenzja została przygotowana na wniosek Rady Dyscypliny Artystycznej Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu.

I. Ogólne informacje o Doktorantce

Pani Natalia Moszak urodziła się w 1985r. w Rawiczu

Tytułu magistra uzyskała w wymienionych poniżej

dziedzinach :

W 2009 r. na Wydziale Malarstwa i Rzeźby na Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta obroniła dyplom na kierunku Malarstwo

z wynikiem bardzo dobrym.

W 2014 r. na Wydziale Ceramiki i Szkła na Kierunku Wzornictwo w specjalności Restauracja i Rekonstrukcja Ceramiki i Szkła na Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta pt. „Uzupełnienia szkła płaskiego”, której promotorem była dr Katarzyna Wantuch z wynikiem bardzo dobrym

W 2017 r. na Wydziale Ceramiki i Szkła na kierunku Sztuka i Wzornictwo Szkła na Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta z wynikiem bardzo dobrym.

W trakcie studiów od września 2011 do lutego 2012 w ramach programu Erasmus studia na Uniwersytecie Nova w Lizbonie na wydziale Konserwacji i Restauracji (wrzesień 2011-luty 2012)

W 2015 r. odbyła Specjalistyczny kurs Conservation of Glass, prowadzony przez cenionego na świecie konserwatora szkła i ceramiki Stephen'a P. Koob'a.

Od 2017r. została zatrudniona na stanowisku asystentki w Pracowni Konserwacji i Restauracji Szkła prowadzonej przez dr Katarzynę Wantuch oraz w Pracowni Kopii Detalu Szklanego w strukturze Katedry Konserwacji i Restauracji Ceramiki i Szkła w Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusz Gepperta we Wrocławiu.

To bardzo klarowna i przemyślana droga budowania swoich umiejętności i poszerzania wiedzy. Studia te zapewne pozwoliły na zebranie doświadczenia koniecznego do pracy przy restauracji i konserwacji szkła i stworzyły dobry fundament do dalszego rozwoju.

Cały czas podnosi swoje kwalifikacje zawodowe, czego dowodem jest udział w licznych konferencjach.

- **Forum for the Conservation of Stained Glass Windows**, Lisbon, 26 – 28. 09. 2011 r. "Stained Glass after 1920: technology and conservation"
- **II Międzynarodowa Konferencja Naukowa Studentów Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki, Kraków**, 12-13.04.2013 r., wygłoszenie referatu pt.: *Portugalska szkoła konserwacji i restauracji szkła na przykładzie pracy przy fragmentach witraży z twierdzy Tomar oraz przy naczyniowym szkłe archeologicznym ze stanowiska w klasztorze Santa Clara – a – Velha. Prace konserwatorskie prowadzone w Faculdade de Ciências e Tecnologia, Lizbona.* (współautor: K. Wójcik)

- **Recent Advances in Glass, Stained Glass and Ceramics Conservation, ICOM – CC Glass and Ceramics Working Group Interim Meeting**, październik 2013 r., Amsterdam
- **1st International Symposium on Pottery and Glass, OSTRAKON**, Wrocław, 17-19 wrzesień 2014, wygłoszenie referatu pt.: *Konserwacja i restauracja szkła archeologicznego w Polsce – ocena obecnej sytuacji.* (współautor: K. Wantuch, P. Dąbrowski))
- **2nd International Symposium on Pottery and Glass, OSTRAKON**, 7-9 październik 2015, wygłoszenie referatu pt.: *Dlaczego archeologowi potrzebny jest konserwator?* (współautor: K. Wantuch)
- **Recent Advances in Glass and Ceramics Conservation, ICOM – CC Glass and Ceramics Working Group Interim Meeting**, maj 2016r., Wrocław, wygłoszenie referatu pt.: *Why does an archaeologist need a conservator?*
- **3rd International Symposium on Pottery and Glass, Ceramics and Glass in Interdisciplinary Research, OSTRAKON**, 27-29.09.2017r., Wrocław, wygłoszenie referatu pt.: *Badania konserwatorskie. Mikroskopia optyczna ekonomicznym narzędziem w analizie techniki wykonania i stanu zachowania szkła archeologicznego.* (współautor: K. Wantuch)
- **Recent Advances in Glass and Ceramics Conservation, ICOM – CC Glass and Ceramics Working Group Interim Meeting**, 5.-7.09.2019 r., The British Museum, London, poster pt.: *18th century Venetian style mirror frame/retable from Wichrów, Poland: its making technique and the problems of its conservation and restoration.* (współautor: K. Wantuch)
- **XIX Analiza Chemiczna w Ochronie Zabytków**, 5-6.12.2019 r., Warszawa, wygłoszenie komunikatu pt.: *Autentyfikacja i nanoznaczniki*

w konserwacji, restauracji i bezpiecznym obiegu dzieł sztuki.
(współautor: K. Wantuch)

- 16th ICTEL 2021, International Conference on Teaching, Education and Learning , 14-15.09.2021 r., Athens, Greece.

Efektami tych konferencji są publikacje specjalistyczne dotyczące zagadnień konserwacji szkła naczyniowego i luster.

Już jako studentka swój pierwszy artykuł publikuje we współpracy z K.Wójcik

N.Moszak K.Wójcik „Portugalska szkoła konserwacji i restauracji szkła. Fragmenty witraży z twierdzy Tomar oraz naczyniowe szkło archeologiczne ze stanowiska w klasztorze Santa Clara a Velha (w) Studia i materiały konferencji naukowej studentów Konserwacji i Restauracji dzieł Sztuki, I. Michalik (red.) tom II 2013 s. 57-62 (jako studentka).

Dwa kolejne artykuły to efekt współpracy z obecną przełożoną N.Moszak, K.Wantuch p.Dąbrowski „Konserwacja i restauracja szkła archeologicznego w Polsce -obecna obecnej sytuacji (w:) Szkło i ceramika w archeologii i konserwacji” S.Siemianowska, P.Rzeźnik, K.Chrzan (red) ; IAE PAN , KiRCiSz ASP Wrocław 2017, s. 391-404

N.Moszak, K.Wantuch „Potasowe szkła popiołowe z XIV do XVII w. w praktyce konserwatorsko-restauratorskiej na wybranych przykładach z Pracowni Konserwacji i Restauracji Szkła ASP im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu” (w:) Szkło i Ceramika, 5, 2019, s.13-18.

Ostatni udokumentowany artykuł publikuje już samodzielnie. Jego tytuł w bezpośredni sposób odnosi się do zagadnie poruszanych w doktoracie.

N.Moszak „Dziewiętnastowieczne lustra weneckie, zagadnienia historyczne, technologiczne i badawczo-konserwatorskie”, (w:)

Konserwacja Wro. Szkło. Witraż. Ceramika. wydawnictwo ASP Wrocław 2022 r., s.62-79.

Praca na rzecz uczelni

- zajęcia ze studentami w Pracowni Konserwacji i Restauracji Szkła kierowanej przez dr Katarzynę Wantuch oraz Pracowni Kopii Detalu Szklanego. Jest także osobą współpracującą przy przygotowaniu dyplomów studentów w ramach macierzystej pracowni Konserwacji i Restauracji Szkła.
- 2018, 2019 r. udział w Festiwalu Wysokich Temperatur, prowadzenie warsztatów z malarstwa pod szkłem
- maj 2019 r. pokaz malowania pod szkłem w ramach Nocy Muzeów w Centrum Kultury AGORA,
- kwiecień /czerwiec 2022 r. "SPINAKER – Intensive International Training Programmes", kurs "Glass under a microscope", wykłady online dla słuchaczy międzynarodowych,
- praca w ramach zajęć terenowych ze studentami III oraz IV roku Katedry Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki realizowana była z udziałem dr Katarzyny Wantuch, mgr Katarzyny Czai – Arkabus i dr hab. Marcina Czeskiego prof. ASP.
- w ramach prowadzonych zajęć dydaktycznych studenci zrealizowali i prace konserwatorsko–restauratorskie przy zabytkowych obiektach pochodzących między innymi z Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze oraz Muzeum Narodowego w Poznaniu.
- koordynacja działań i wyjazdów promocyjnych Wydziału Ceramiki i Szkła do wielu ośrodków w Polsce,
- udział w audycjach radiowych i telewizyjnych promujących wydział,
- publikacja filmów promocyjnych w mediach społecznościowych

- autorstwo scenariuszy dla czterech filmów promocyjnych katedry, koordynacja zespołu podczas dziewięciu dni zdjęciowych
- koordynacja współpracy z Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie, Muzeum Narodowym w Poznaniu, Muzeum Karkonoskim w Jeleniej Górze
- współpraca badawcza z Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Warszawskim oraz Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu w ramach realizacji programu MOLAB/FIXLAB umożliwiającego bezpłatny dostęp do aparatury badawczej konsorcjum ERHIS polskiego konsorcjum dla badań nad dziedzictwem kulturowy

Jej bezpośrednia przełożona podkreśla dużą aktywność i zaangażowanie w proces dydaktyczny, o czym świadczy Nagroda Rektora Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu II-stopnia za osiągnięcia dydaktyczne.

Oboje promotorzy podkreślają wysokie kwalifikacje, kompetencje oraz zaangażowanie p. Natalii Moszak w pracę ze studentami.

Udział w pracach zespołów konserwatorsko restauratorskich

(wybór)

- neorokokowe lustro pochodzące z Muzeum Narodowego we Wrocławiu (nr inw. MNWr II 722) z XVIIIw
- retabulum ołtarzowe (1750 -60) z kościoła p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny z Wichrowa województwo dolnośląskie
- neorokokowy żyrandol z XVIII w., z Muzeum Narodowego we Wrocławiu (nr inw. II-726) pochodzący z Pałacu Królewskiego we Wrocławiu
- szklanica cechu bednarzy z 1748r. z Muzeum Regionalnego w Chojnowie (nr inw. MCH/A-153)
- szkło pochodzące z Afganistanu Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie

- szklana instalacja przestrzenna powtórzenia „Obraz V” Zdzisława Łosińskiego 1977 z Zachęty Narodowej Galeria Sztuki w Warszawie (nr inw. M-200)
- szklana instalacja Henryka Albina Tomaszewskiego ok.1970 Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze.
- ołtarz z XVIII w. w kościele p.w. świętego Judy Tadeusza w Rudnie.
- barokowy ołtarz w kościele p.w. św. Michała Archanioła w Prudniku
- obraz „Nawiedzenie świętej Elżbiety” z XIX w. z kościoła p.w. św. Michała Archanioła w Prudniku.
- ołtarz w kościele p.w. Maryi Panny Matki Pocieszenia we Wrocławiu.

Pełen spis prac konserwatorskich znajduje się w portfolio

Wystawy zbiorowe

Od czasu ukończenia studiów bierze aktywny udział życiu artystycznym czego dowodem jest udział w kilkunastu wystawach zbiorowych. Ich pełen wykaz znajduje się w portfolio doktorantki.

Na wystawie „Prezentacje” otrzymuje II nagrodę Dyrektora Biura Wystaw Artystycznych w Lesznie

Praca doktorska pani mgr Natalii Moszak to obszerna pozycja zatytułowana „**Lustra weneckie. Problematyka technologiczno-konserwatorska dwóch neorokokowych lusterek ze zbiorów Muzeum Karkonowskiego w Jeleniej Górze o nr inw. MJG36s, MJG1245Ps**”

Pierwszym krokiem Natalii Moszak była wizyta w magazynie Muzeum Karkonoskiego. Oczami wyobraźni widzę ją próbującą wytypować obiekty do badań. Myślę o dreszczu emocji, jaki musiał towarzyszyć tej decyzji.

Ten?

A może ten ?

W tym momencie mgr Natalia Moszak posiadała już pewne doświadczenia wyniesione z prac konserwatorskich innych obiektów. Myślę o tym, że teraz to ona miała zdecydować o wyborze obiektu do swoich badań. Nie wiem, ile lusterek znajduje się w magazynach muzeum. Podejrzewam jednak, że sam wybór nie był prosty i musiało mu towarzyszyć wiele pytań i wątpliwości.

Jaki element był decydujący w podjęciu tej ważnej decyzji ? Względy estetyczne ? Impuls ? Rada i doświadczenie przełożonej ? Nie wiem. Ostatecznie wybór pada na dwa lustra o tajemniczo brzmiących numerach inw. MJG36s, MJG1245Ps.

Teraz odpowiednio zabezpieczone lustra transportuje do Pracowni Konserwacji i Restauracji Szkła w Katedrze Konserwacji i Restauracji Ceramiki i Szkła Akademii Sztuk Pięknych im Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu. Przygotowanie i prawidłowy transport obiektów to także część jej ważnego doświadczenia w dziedzinie konserwacji. Sam proces transportu zostaje szczegółowo opisany na stronach od 161 do 163.

Taki był początek trzyletniej przygody. Mgr Natalia Moszak, która nie wiedziała czy ta przygoda zakończy się całkowitym sukcesem, gdyż jak sama wspomina konserwacja i restauracja tego typu obiektów to dziedzina mało rozpoznana.

Cele jakie postawiła sobie doktorantka to nie tylko restauracja i konserwacja dwóch wybranych lusterek. To także próba wprowadzenia standaryzacji mająca na celu właściwe rozpoznanie zabytków tego typu i zaprojektowanie postępowania mającego na celu zachowanie ich w zbiorach polskich muzeów.

Rozpoczyna od dokładnej analizy i dokumentacji obiektów. Wszystko z pieczołowitością i troską o zachowanie wszystkich najdrobniejszych artefaktów. Ta troska przebija już w opisie sposobu przenoszenia obiektów. Tutaj każda pomyłka czy błąd mogą spowodować nieodwracalne straty.

Na dalszym etapie prac doświadczenie zdobyte w trakcie studiów, a także w trakcie prac konserwatorskich, nie tylko pozwoliło p. Natalii Moszak na prawidłowe ustalenie harmonogramu prac badawczych i na umiejętne skorzystanie z nowoczesnych laboratoriów badawczych, ale również pomogło w przywróceniu utraconego blasku wybranym obiektom.

A teoretycznie można by było tak prosto. Wymienić lustro na nowe. Zyskalibyśmy na przejrzystości, gładkości. Myślę jednak, że Pani mgr Natalia Moszak miała świadomość, że utracilibyśmy coś bardzo ważnego. Czas i pamięć zapisany w tych starych obiektach.

Czy możemy wyobrazić sobie, ile wizerunków ludzkich odbiło się w tych szklanych taflach?

Przecież te lustra to tysiące „zapamiętanych” ludzkich twarzy. A teraz miałyby to wszystko zostać zapomniane? Utracone? Należało podjąć kroki które uratują zabytek przed całkowitą degradacją.

Matujące i starzejące się lustro przypomina mi ślepnącego malarza Claud'a Monet, który tracąc wzrok umiera z braku światła. Dlatego cały proces przywracania lustrom ich dawnego blasku postrzegam jak ratowanie ich przed śmiercią. Dzięki wiedzy i determinacji mgr. Natalii Moszak lustra zostają przywrócone do życia.

Praca konserwatora to działanie na styku nauki i sztuki. Ciągłe balansowanie pomiędzy chęcią przywrócenia przedmiotowi jego dawnych walorów, a urokiem patyny nałożonej przez czas. Przypomina mi się historia z konserwacji malowideł Michała Anioła z Kaplicy Sykstyńskiej. Kiedy z malowideł zaczęto zdejmować zabrudzenia oczom konserwatorów ukazały się przepiękne barwy jakich użył artysta. Pojawiły się wówczas opinie, że w trakcie prac konserwatorskich usunięto patynę nałożoną przez artystę. Dlatego też kolejnym badaniom poddano to co zostało zdjęte z malowideł, czy aby nie zawiera drobin pigmentów. Ta historia pokazuje przed jak trudnym zadaniem staje konserwator. To nie tylko przywrócenie obiektom ich dawnego blasku, ale także konfrontacja naszego poczucia estetyki z tamtym, dawnym.

Dla mnie konserwator każdorazowo staje przed trudnym pytaniem, na ile zaingerować w obiekt. Zastanawiam się czy w trakcie pracy był moment takiej refleksji? Może należy pozostawić to lustro zabrudzonym a jedynie odtworzyć brakujące elementy? I to im nadać świeżość i blask? Mnie jako malarza urzeka ta patyna. Ślad działania czasu. Strukturą, rodzajem materii, nasuwają się skojarzenia z twórczością niemieckiego malarza Anselma Kiefera, w którego twórczości zdegenerowana materia jest zarazem środkiem wyrazu.

Smutne jest to powolne umieranie lustra. I dlatego rozumiem i doceniam pracę mgr Natalii Moszak w przywracaniu blasku tym obiektom.

Praca teoretyczna będąca podsumowaniem całego projektu została podzielona na trzy główne części. Całość robi imponujące wrażenie. Autorka musiała wykazać się wiedzą z wielu dziedzin (historia sztuki, fizyka, chemia). Tam gdzie było to konieczne współpracowała ze specjalistami w danej dziedzinie.

Pierwszy rozdział to wprowadzenie będące opowieścią o skomplikowanej symbolice, funkcji i znaczeniu lustra, w naszej kulturze czasem zwanego zwierciadłem.

Zostajemy zaznajomieni z materiałami, których początkowo używano do wyrobu pierwszych lusterek. Czytamy o wyścigu rzemieślników z ich możliwościami do otrzymywania coraz większych i doskonalszych szklanych tafli.

W tej fascynującej podróży Natalia Moszak każe nam udać się do Wenecji jako ważnego i prężnego ośrodka europejskiego szklarstwa. To tam w gorących piecach, poprzez wielokrotne próby, którym towarzyszyła zapewne niejedna porażka, ale i sukces, weneccy rzemieślnicy zdobywają wręcz alchemiczną wiedzę o szkle.

Są świetnymi rzemieślnikami potrafiącymi wyciągać wnioski ze swoich błędów. Posiadają olbrzymią wiedzę i doświadczenie. Świadczy o tym ten fragment dysertacji w którym zostaje opisany problem matowienia szkła. Widząc matowienie swoich wyrobów starają się temu zapobiec.

Nie wytwarzają złota z piasku, jak pragnęli dawni alchemicy, ale być może coś o wiele cenniejszego. Bowiem „Ceny lusterek weneckich niejednokrotnie przewyższały ceny obrazów a szklarze mieli zakaz opuszczania miasta” str. 85

I tu pojawia się wątek sensacyjny, dowiadujemy się o szpiegostwie gospodarczym niejakiego Jeana Baptisty Colberta, który na zlecenie Ludwika XIV pozyskuje rzemieślników z Wenecji.

Trudno się temu dziwić. Z czym można porównać to magiczne doświadczenie, kiedy przeglądamy się w lustrze odkrywając swoje oblicze. Dzięki umiejętnościom rzemieślników nie mamy już tej obawy co Narcyz, że zmaćmy nasz wizerunek dotykając tafli wody. Dzięki intelektowi i mistrzostwu rzemieślnicy uchwycili tafnię wody i umieścili ją na ścianie. Nic nie mać odbitego w niej obrazu. Nie musimy powtarzać za św. Pawłem z 1 listu do Koryntian :13, 12 „Teraz widzimy jakby w zwierciadle, niejasno”. Tafla wody-szkła-lustra została ujarzmiona.

Po trudnym czasie, który spadł na Wenecję, następuje próba przywrócenia dawnego utraconego blasku wyspie Murano w XIX w. W jakiś dziwny i magiczny sposób łączy się to z zadaniem, jakie postawiła sobie autorka pracy. Przywrócić dawny i utracony blask dwóm lustrom weneckim, dać im nowe życie

Rozdział drugi wprowadza nas w skomplikowane zagadnienia technologiczne. Autorka porusza problematykę związaną z rozwojem technologii, i techniki wykonywania obiektów wchodzących w zakres pracy.

Omówione zostają historyczne, a także stosowane do dnia dzisiejszego sposoby produkcji szkła oraz sposoby metalizowania jego powierzchni, formowania przestrzennych elementów dekoracyjnych oraz konstrukcji zwierciadeł w opisanym typie.

Kilka stron to dokładny opis konstrukcji dwóch lusterek o numerach inwentarzowych MJG 1245Ps oraz MJG 36s. Cały proces przywracania lustrom ich dawnego blasku został bardzo szczegółowo opisany i udokumentowany za pomocą zdjęć i rysunków.

W tym rozdziale moją uwagę przykuły precyzyjne rysunki lusterek poddanych konserwacji, które autorka skromnie nazywa szkicowymi. W innej części pracy posłużą one do ukazania skali zniszczeń rekonstruowanych obiektów (patrz str. 132, 206, 207), a także zilustrowane sposoby opracowania fragmentów szklanych dekoracji, jak choćby te ze str. 113, 114.

W dalszej części dysertacji opisane zostają dwa sposoby produkcji szkła. Te dokładne opisy brzmią jak wytyczne dla producentów szkła. Produkcja ta miała wpływ na jakość zastosowanego szkła.

To fascynująco dokładny opis rodem wręcz z książki do technologii.

Pierwszy sposób to produkcja tafli szklanej z cylindrów, drugi to wylewanie masy szklanej na metalową płytę. Te fragmenty to fascynujące opisy ludzkiego intelektu i wielkich umiejętności inżynierskich i rzemieślniczych dawnych producentów szkła.

Kolejnym etapem technologicznym produkcji luster opisanym przez doktorantkę był proces srebrzenia tafli szklanej. Od roku 1564 Wenecjanie używali amalgamatu rtęci i cyny. W 1835 roku niemiecki chemik Justus von Liebig odkrywa możliwość metalizowania szklanej tafli za pomocą srebra. Jest to o tyle ważne, że dla badaczy wykorzystanie metody srebrzenia jest istotnym czynnikiem pozwalającym na datowanie obiektu.

Moją uwagę zwrócił fragment w którym doktorantka sama przeprowadza próby srebrzenia kawałków szkła. Poprzez własne doświadczenie pragnie zrozumieć proces technologiczny, sprawdzić jak on przebiega, zobaczyć jego efekty. Uważam, że to bardzo ważny element jej doświadczenia zawodowego, niezbędny w pracy konserwatora stykającego się z tak skomplikowanymi obiektami.

W podrozdziale trzecim zatytułowanym „Formowanie elementów dekoracyjnych XIX-wiecznych luster weneckich”, poddaje analizie technikę i technologię formowania elementów dekoracyjnych.

Jak sama pisze wykonanie kwiatów z dwoma rzędami płatków wymagało szybkości i precyzji pracy hutnika „Wizyta studyjna firmie Barini Veneziani przyniosła obserwacje związane ze współczesną produkcją elementów dekoracyjnych używanych w zwierciadłach w tego typu. W porównaniu z elementami XIX-wiecznymi pod względem stylistycznym brakuje im finezyjności i precyzyjności. Dotyczy to głównie liści. W tych XIX-wiecznych ilość nacięć formujących poszczególne blaszki liściowe jest dwa razy większe, poza tym są one dużo lżejsze w proporcjach i cieńsze w porównaniu do tych wykonywanych współcześnie. Znacząco większe są również średnice otworów montażowych”

Świadczy to o umiejętnościach i wiedzy ówczesnych rzemieślników wyniesionych z obcowania z materiałem.

Wiedza i doświadczenie zdobyte przy hutniczym piecu są nieocenione. Tu teoria jest niewystarczająca.

We współczesnym świecie posiadamy o wiele większe zaplecze i możliwości technologiczne niż kiedyś. A jednak nie zastąpią one doświadczenia „starych mistrzów” znajomości materiału wynikającego z wieloletniego doświadczenia, możliwości jego kształtowania zdobywanego na podstawie ciągłego z nim obcowania. Pokazuje to sytuacja doktorantki i nieudane próby odtworzenia szklanych listków.

Dlatego całkowicie zrozumiałą jest tygodniowy wyjazd do Wenecji. To podróż do źródeł. Gdzie bowiem można poszukiwać dawnych receptur, tajnych przepisów? Tam udaje się wyspę san Giorgio Maggiore aby zbiorach fundacji Giorgio Cini w Ośrodku Studiów Szklanych poszukiwać „tajnych” receptur dotyczących szklarstwa weneckiego. Doktorantka postąpiła podobnie, jak kiedyś słynny malarz Antoin van Dyck. Ten będąc w Palermo na zaproszenie Emmanuela Filiberta w 1624r. pierwszą rzeczą o którą poprosił była możliwość spotkania z Sofonisbą Anguissolą. Pragnął od wielkiej artystki usłyszeć rady wynikające z jej artystycznego doświadczenia.

W weneckiej manufakturze Barbini Specchi Veneziani, zleca wykonanie brakujących elementów (kwiatów), które mają posłużyć do rekonstrukcji konserwowanych we Wrocławiu obiektów. Jednak weneccy mistrzowie ponoszą porażkę.

Determinacja mgr. Natalii Moszak nie pozwala jej się poddać.

Musi wesprzeć się na kimś doświadczonym. Osobie dla której materia szkła nie jest obca i która pracuje z nią od lat. Pomocą służy mistrz hutniczy z Czech Martin Stefanek, który dzięki swojemu doświadczeniu i umiejętnością tworzy kopie najbardziej zbliżone do oryginału.

Rekonstrukcję szklanych główek gwoździ i wkrętów za pomocą metody palnikowej wykonuje pani magister Beata Damian-Speruda. (pragnę zwrócić uwagę jak precyzyjnie w trzecim rozdziale autorka opisuje demontaż tych elementów. Towarzyszy temu olbrzymia troska o ich zachowanie.)

W przytoczonych przykładach wygrywa wieloletnie doświadczenie i znajomość materiału.

Wytrawne rzemiosło, które rodzi sztukę.

Część trzecia podzielona została na dziesięć podrozdziałów, w których poruszona zostaje problematyka konserwatorsko-restauratorska związana z pracą nad obiektami.

To bardzo złożony i wieloaspektowy rozdział. Szczegółowej i wnikliwej analizie zostają poddane różne rodzaje materiałów z których zbudowane zostały obiekty : drewno, szkło, srebro, żelazo, cynę. Rodzaje zagrożeń, czynniki destrukcji mające wpływa na zachowanie każdego z nich.

Rozdziały 3.1.1 do 3.1.3 a także 3.2 opisujące zagrożenia świadczą o znakomitym przygotowaniu merytorycznym doktorantki. Jej szerokiej wiedzy z zakresu chemii, fizyki,...

Wszystkie czynności konserwatorskie zostały opisane precyzyjnie. Materiał został wzbogacony o liczne ilustracje (dotyczy to zresztą całości doktoratu) a czynniki destrukcji podzielone zostały na trzy podstawowe grupy : biologiczne, fizyczne i chemiczne

Pani mgr Natalia Moszak nie obawia się współczesnych materiałów. Stosuje je tam, gdzie należy skorzystać z nowoczesnych technologii, zastępuje szkło żywicą epoksydową lub akrylową. Przeprowadza jednak konieczne analizy, żeby sprawdzić odporność tych substancji na działanie czasu. Sama podkreśla, że obecnie nie istnieje idealna żywica do klejenia czy też uzupełnień szkła. Odlanie ubytków okazało się konieczne, gdyż jak podkreśla konfrontacja dawnej wytwórczości z umiejętnościami dzisiejszych rzemieślników wypada na niekorzyść tych obecnych. Dlatego autorka musiała zastosować rozwiązania alternatywne.

Konserwator musi być jednocześnie artystą, rzemieślnikiem i alchemikiem. Ale także wykazać się umiejętnością budowania zespołu, któremu zleca poszczególne zadania. Dlatego mgr Natalia Moszak korzysta ze specjalistycznych badań:

Badanie spektrometrem fluorescencji rentgenowskiej XRF przeprowadzone zostają w Pracowni Badań Fizyko Chemicznych Obiektów Zabytkowych i Współczesnych Katedry Konserwacji i Restauracji Ceramiki i Szkła na Wydziale Ceramiki i Szkła w macierzystej uczelni

Laboratorium Dendrologiczne Wydziału Sztuk Pięknych UMK przeprowadza identyfikację gatunków drewna.

Interdyscyplinarne Laboratorium Badań Archeometrycznych Centrum Nauk Biologiczno Chemicznych Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadza analizę składu pierwiastkowego próbek szkła z wykorzystaniem metody spektrometrii mas z jonizacją w plazmie indukcyjnie sprzężonej po ablacji laserowej LA ICP MS .

Interdyscyplinarnemu Centrum Nowoczesnych Technologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika zleca analizę wyników badań fragmentów luster wykonanych z zastosowaniem optycznej koherencji tomografii (OCT).

Całość pracy podsumowuje rozdział 3.7, jednocześnie wskazując obszary dalszej eksploracji, jak choćby poszukiwanie lepszych rozwiązań dla zabezpieczenia powłok metalicznych.

Autorka pragnęła przywrócić walory estetyczne oraz wprowadzić standaryzację mającą na celu właściwe rozpoznanie zabytków tego typu i zaprojektowanie postępowania mającego na celu zachowanie ich w zbiorach polskich muzeów. Uważam, że z postawionego sobie zadania wywiązała się znakomicie.

Na marginesie tej recenzji pragnę dodać, że urzekły mnie te zdegradowane materie ukazane na ilustracjach. Posiadają one olbrzymi potencjał. Pomimo że ukazane na zdjęciach, uwodzą swoją haptycznością. Jak choćby fot. 74 ukazująca stan zachowania folii cynowej czy zdjęcia mikroskopowe zdegradowanej srebrnej podlewki. Zdjęcia 44, 46 czy 47 ze str. 90 -91 to wręcz gotowe obrazy, obiekty. Dlatego mam głębokie przeświadczenie, że staną się one kiedyś załączkiem impulsu artystycznego. Załączkiem dla powstania obrazu, czy obiektu.

Drobne uwagi na marginesie.

Na str. 89 dopatrzyłem się braku numeru lustra.

Nie wiem czy na pewno do wyżłobienia podłoża lustra MJG 36s użyto dłuta płaskiego. Wklęsłości śladu widoczne na zdjęciu świadczą raczej o dłucie wklęsłym.

Podkreślam, że to raczej drobne detale i nie mają one wpływu na bardzo pozytywną ocenę całości pracy.

Dodam jeszcze, że praca posiada bardzo bogatą bibliografię, obejmującą kilkadziesiąt pozycji.

Konkluzja

Wnikliwa analiza pracy doktorskiej mgr Natalii Moszak pozwala mi z pełnym przekonaniem uznać ją za dzieło oryginalne i wnoszące olbrzymi wkład do dyscypliny sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki. Całość to fascynująca podróż w nieznanne, z przygodami i odkryciami. To pasjonująca przygoda, której towarzyszyło wiele niepewności i znaków zapytania. Przedstawiona praca dowodzi olbrzymiej wiedzy doktorantki z wielu zagadnień: fizyki, biologii, chemii, historii sztuki, umiejętności korzystania z nowych technologii i umiejętności poszukiwania rozwiązań alternatywnych. Świadczy o jej olbrzymiej erudycji oraz umiejętności formułowania spójnego i przekonującego projektu badawczego.

P. Moszak umiejętnie łączy wiedzę teoretyczną z umiejętnościami warsztatowymi oraz umiejętnością współpracy z rzemieślnikami i laboratoriami. Przeprowadziła konserwację i rekonstrukcję dzieła o złożonym charakterze. Konstrukcja pracy stanowi dowód olbrzymiej dojrzałości oraz zaangażowania doktorantki, a także potwierdza jej wiedzę w reprezentowanej dyscyplinie.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe argumenty, zaświadczam, że recenzowana praca doktorska pt. „Lustra weneckie. Problematyka technologiczno-konserwatorska dwóch neorokokowych lusterek ze zbiorów Muzeum Karkonowskiego w Jeleniej Górze o nr inw. MJG36s, MJG124Ps” p. mgr. Natalii Moszak spełnia wymogi Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz. U. z 2023, poz. 742 z późn.zm.), dlatego pragnę zwrócić się do Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu z wnioskiem o dopuszczenie p. Natalii Moszak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Pragnę także z uwagi na niezwykle wysoką jakość rozprawy doktorskiej wnioskować o jej wyróżnienie.

Wobec powyższych słów stwierdzam, iż praca doktorska pani mgr Natalii Moszak w części teoretycznej i praktycznej spełnia wymogi określone art. 179 ustawy z 3 lipca 2018 r. i z pełnym przekonaniem wnioskuję do Uczelnianej Rady Dyscypliny Artystycznej o dopuszczenie pani mgr Natalii Moszak do publicznej obrony doktoratu oraz nadania stopnia doktora w dziedzinie: Sztuka, w dyscyplinie: Sztuki Plastyczne i Konserwacja Dzieł Sztuki.

